

Галина ГРУЦЬ

*Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна
hrutsg@ukr.net*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА КРЕАТИВНОСТІ ЯК АКСІОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС МОДЕРНІЗАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Освіта відіграє фундаментальну роль в особистісному, соціальному та економічному розвитку. За визначенням ЮНЕСКО освіта – один із першорядних факторів підтримки миру, викорінення бідності, сталого розвитку та крос-культурного діалогу. Цілі, глобальні за масштабом, але локальні за підходами, визначають концептуальні засади та інноваційний зміст модернізації освіти в Україні. Сучасний університет є важливою стратегічною ланкою в соціально-економічному житті суспільства, оскільки здійснює низку функцій, які дозволяють поєднувати традиції та інновації, трансляцію та конструювання знань, передачу культурних цінностей, розвиток людського потенціалу зокрема та соціального капіталу суспільства в цілому. З огляду на це, нині однією з основних функцій модернізації освіти, крім осмислення технології передачі знань, формування компетентностей, є розвиток людського капіталу для майбутнього розвитку суспільства, креативним ядром якого виступає університетське студентство.

Креативність – не ізольоване чи відірване від реальності явище, а нагальна потреба часу, застосовна до багатьох галузей, включаючи мистецтво, бізнес та управління, освіту, охорону здоров'я, психологію. Креативність, будучи механізмом розвитку особистості, сприяє професійній самореалізації майбутнього фахівця [4].

Усе більше країн спрямовують свої зусилля на розвиток креативності та ініціативності своїх громадян. Світ стикається з безпрецедентними повсюдними змінами, а саме економічними, соціальними та кліматичними, темп яких постійно прискорюється. Лише ті країни, які здійснюватимуть реформи освіти для розвитку адаптивності та креативності у дорослих і дітей, зможуть залишитися на передовій суспільного розвитку та технологій.

Інвестиції у розвиток креативності в системі освіти й виробництва можуть сприяти подальшим позитивним якісним змінам у суспільстві. Отож, навчання креативності у студентів:

- прискорює накопичення знань, формування умінь, а отже, розвиває їх інноваційний потенціал, сприяючи економічному зростанню країни;
- робить студентів більш пристосованими до розв'язання нестандартних завдань у важких ситуаціях світу (скажімо, в умовах війни), який динамічно змінюється;
- забезпечує більш високий рівень їхньої пізнавальної самостійності та ініціативності;
- впливає на розвиток ціннісних орієнтирів у професійній та особистій сфері діяльності;
- забезпечує яскравіше, ніж при традиційному навчанні, ціннісно-сміслову сприйняття світу;
- розширює горизонти пізнання, створюючи міждисциплінарний фундамент знань, необхідний для освоєння компетенцій;
- забезпечує більш ефективне використання інформаційних технологій.

Організаційна структура вищого освітнього закладу може стимулювати або перешкоджати розвитку креативності, залежно від того, як університет організовує та реорганізує свої підрозділи, якою мірою заохочує викладачів до співпраці та ефективної взаємодії зі студентами й іншими викладачами. На наш погляд, університетська спільнота відіграє особливу роль у розвитку креативності студентів і викладачів, у створенні середовища, яке сприяє інтенсифікації креативних процесів у навчальній та позааудиторній діяльності, в організації системи підтримки й управління фінансовими ризиками, системи стимулів і заохочень.

Педагогіка, метою якої є пошук нових концепцій, систем, способів та технологій розвитку креативності, дозволяє зробити стратегії навчання видимими й ефективними, які натомість удосконалюють цифрові, освітні й соціальні навички діяльності одночасно. Ми переконані в тому, що хоча креативність часто пов'язують з окремою особистістю, найпомітніші результати досягаються за умови корпоративної взаємодії креативних особистостей.

Проблема розвитку креативності багатогранна, міждисциплінарна, вимагає всебічного осмислення, спонукає до розуміння тісного взаємозв'язку креативності та ціннісних орієнтацій особистості. Через це варто виокремити такі аксіологічні позиції:

1.«Цінність» належить до таких загальнонаукових понять, методологічне значення яких особливо важливе для педагогіки. Будучи одним із пріоритетних понять сучасної суспільної думки, воно використовується у філософії, соціології, психології та педагогіці для

позначення об'єктів і явищ, їх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють у собі моральні ідеали й виступають як еталони, взірці належного [1].

2. Аксиологізація освіти як явище з'явилося з виникненням педагогічної аксіології, ставши методом, самостійним розділом філософії цінностей. Філософи Баденської (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) та Марбурзької (Г.Коген) шкіл неокантіанства, розвиваючи цей напрямок, використовують окрім категорії «значимість» поняття «повинність» ((sollen), «цінність» (wert, value, valeur – від лат. valere – мати значення). Увесь реальний світ поділяється ними на буття (дійсність, існування) та цінності.

3. Педагогічна наука виходить із того, що аксіологічні орієнтири окремих індивідів формуються на основі функціонуючих у суспільстві універсальних цінностей, які, опредмечуючись у деякі установки, у сукупність принципів відображення соціальної реальності, стають регуляторами суспільної поведінки.

Педагогічний аспект проблеми аксіології освіти полягає в тому, щоб широкий спектр об'єктивних цінностей культури сучасного світу зробити предметом усвідомлення, переживання особливих особистісних потреб, сприяти тому, щоб об'єктивні цінності стали суб'єктивно значущими, стійкими життєвими орієнтирами молоді людини.

Аксиологічний підхід як методологічна база дослідження проблем університетської освіти дозволяє визначити склад та ієрархію цінностей, які не лише спрямовують у певне русло майбутню професійну діяльність студента, але й визначають його взаємодію зі світом, з людьми, а також розкривають суттєвий вплив цінностей на розвиток творчої особистості. Завдяки своїй ціннісно-орієнтувальній функції, освітній процес вводить студентів у сферу світоглядного осмислення соціальної та освітньої реальності, значною мірою визначає розвиток творчого потенціалу студента.

Звертаючись до проблеми взаємозв'язку аксіології та креативності, варто підкреслити позиції таких дослідників, як Ш. Шварц, Д. Шунк, М. Рокіч, р. Вільямс, Т. Амабайл. Так, аналізуючи ситуацію в сучасній освіті, С. Шварц дійшов таких висновків: по-перше, учні ХХІ століття являють собою покоління цифрових аборигенів, які розуміють світ через фільтр комп'ютерних пристроїв, навчаються і думають зовсім інакше. У цьому випадку креативність не зникає, оголюючи невідповідність між сприйняттям студентами того, що вони можуть зробити зараз, та їх потенційними можливостями й здібностями. По-друге, зрушення у

структурі цінностей від виживання до самовираження більшою мірою відбувається через економічне зростання, науковий та технологічний розвиток і процвітання (Р.Інглгарт, Г.Бейкер 2000), що робить взаємозв'язок креативності й аксіології більш актуальним.

Серед фундаментальних цінностей Ш. Шварц виділяє цінність конформізму, яка спрямовує ставлення та поведінку в ситуаціях, пов'язаних із відповіддю на зміни, й пояснює надання переваги особистістю стриманості дій, спонукань та імпульсів, які можуть засмутити або завдати шкоди іншим, порушити соціальні очікування чи норми. Люди, які мають цю цінність, вважають слухняність, самодисципліну, ввічливість, пошану до батьків і старших дуже важливими та бажаними особистісними якостями. Водночас цінності конформізму не дозволяють людині активно шукати несхожі знання та перспективи новизни, оскільки ідеї чи інформація іншого роду за визначенням не відповідають очікуванням і нормам. У таких людей виникають значні труднощі у комбінуванні та синтезі різноманітної та відмінної від власної інформації для того, щоб сформувані нові відповіді й створити креативні ідеї, знову ж таки через тенденцію стримувати свої дії й дотримуватися традиційних норм. Те, наскільки працівники дотримуються цінності конформізму, впливає, на їхню спроможність скористатися перевагою різноманітних ресурсів та інформації [6].

Навпаки, люди, у яких цінності конформізму не сильно розвинені, відкриті до незнайомої, несхожої та різноманітної інформації. Вони зазвичай не обмежені існуючими нормами та очікуваннями, можуть відкривати нові й альтернативні способи створення нових і корисних продуктів, поєднуючи багатогранні перспективи.

За твердженням М. Рокича, цінності, притаманні культурі й атмосфері освітніх закладів, впливають на креативність, компетентність і моральну поведінку, що, зрештою, впливає на самосприйняття, розуміння студентами соціальних та культурних відмінностей, а також на мотивацію й навчальні досягнення. Науковець вважає, що освітні заклади не можуть бути ціннісно нейтральними. У зв'язку з цим цінності креативності мають бути присутніми в освіті. Особливо досвід навчання, наприклад, у вищих освітніх закладах, значно впливає на цінності студента, незалежно від характеристик особистості (Е.Паскарелла, 1988).

За твердженням Д. Шунка (2003) як студенти, так і викладачі не можуть бути позбавленими цінностей; їх ціннісні орієнтири відображаються у предметі, що викладається, у поясненні матеріалу та поведінці. Викладачі можуть стимулювати розвиток певних цінностей

протягом усього життя, будучи моделлю креативної поведінки. У зв'язку з цим украй важливим є усвідомлення студентами власних цінностей.

Авжеж, студенти можуть привласнити цінності, які притаманні викладачам і виявляються у процесі міжособистісної взаємодії. Під час креативної освітньої взаємодії відбувається обмін цінностями при долученні студентів до цінностей викладачів та залученні викладачів до цінностей студентів.

Отже, розвиток креативно-аксіологічного потенціалу студентів може бути досягнутий при реалізації певних педагогічних умов, якщо в освітньому процесі університету:

- передбачено актуалізацію ціннісного змісту освіти;
- створено креативне середовище;
- забезпечується ціннісне самовизначення майбутнього фахівця;
- забезпечується креативно-ціннісна взаємодія викладачів і студентів;
- засвоєння фундаментальних знань та сучасних орієнтаційно-ціннісних, інноваційних інформаційних технологій базується через інтеграцію інтелектуальних, комунікативних та креативних умінь студентів.

Ми вважаємо, що існує тісний взаємозв'язок креативності, цінностей та технологій, причому ключовою домінантою у цій структурі є цінності. Саме ціннісні орієнтації на пізнання та творчість, а отже, цілі, які з них випливають, розкривають сутнісний взаємозв'язок між креативністю й аксіологією. Також ми переконані в тому, що креативність та ціннісно-орієнтовані технології є динамічним дуєтом, оскільки технології допомагають відкрити нові горизонти для розвитку креативності, а креативність сприяє розвитку нових технологій.

Використання технологій як інструменту розвитку креативності дозволяє подолати багато бар'єрів, спілкуватися та обмінюватися ідеями й досвідом з людьми різних професій, віку, культур і мов; кордони для ефективної співпраці розчиняються в єдиному прагненні створити щось нове, оригінальне, що представляє цінність для оточення. Завдяки сучасним технологіям, зокрема інтернету, можна створювати нові цінності. Причому, до переваг використання інформаційних засобів у навчальному процесі ми відносимо і те, що вони дають не тільки можливість знайти необхідну інформацію, а й можливість виразити себе з їх допомогою, тобто є засобом творчого самовираження. Ціннісні орієнтації спрямовують креативну діяльність людини на створення нових технологій, що сприяють покращенню рівня життя, безпеки, самореалізації та розвитку креативного потенціалу людини. Наприклад, онлайн навчання – це певний вихід із зони

комфорту, який дає змогу студентам розвиватися і покращувати свої м'які навички, вони стають більш гнучкими, краще справляються з умовами невизначеності та легше сприймають нове. Зрештою, викладачі теж. Усі спільні напрацювання залишаються зафіксованими й доступними для кожного.

У висновку необхідно підкреслити, що нині одним із стратегічних орієнтирів розвитку вищої освіти є аксіологічна парадигма педагогіки. Аксіологія креативності – перспективний науковий напрямок, що відповідає на багато запитань, завдяки розв'язанню яких можна знайти резерви підвищення якості освіти. Одним із аспектів модернізації є завдання розвитку креативних здібностей, тому найшвидше розвиватиметься суспільство, яке з найбільшим успіхом допомагатиме своїм людям у реалізації їх творчого потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Груць Г. Ціннісно-сміслові основи сучасного освітнього процесу: постановка проблеми. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід : збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 травня 2021 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В.Гнатюка. / Ред. кол.: Морська Н. Л., Поперечна Г. А., Литвин Л. М. Тернопіль : Вектор, 2021. С. 214–218.
2. Груць Г. Трансформація традиційних цінностей студентів у нових історичних умовах. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід : збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції, 13–14 травня 2022 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В.Гнатюка. / Ред. кол.: Морська Н. Л., Поперечна Г. А., Литвин Л. М. Тернопіль : Вектор, 2022. С.368–370.
3. Груць Г. Ціннісні орієнтири університетської освіти. Освітній процес у вищій школі та шкільній освіті у воєнний час: інтеграція України до Європейського простору вищої освіти (EHEA) через призму європейських моделей освіти TeLSAC та PERFORMER. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, 4-5 травня 2022 року), м. Львів. С. 64–68.
4. Креативність. <https://sites.google.com/site/kreativnist/>
5. Інгларт р. Культура і демократія <https://www.ji.lviv.ua/n53texts/inglehart.htm>
6. Hofstede, G. Cultures and Organizations: Mind Software. 2005. 560 p.